

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Wie is mijn naaste? (Lukas 10:25-37)

Ook deze keer een gelijkenis. En nog wel een hele bekende. Een gelijkenis, die onder ons beter bekend staat als de gelijkenis van de barmhartige samaritaan.

Ook deze gelijkenis dankt z'n ontstaan aan een konkrete vraag, die dit keer gesteld wordt door een wetgeleerde. De wetgeleerde wil wel eens weten wat hij aan Jezus heeft, waar hij met deze rabbi aan toe is. Daarom stelt hij Jezus een vraag, die in de kring van de wetgeleerden als een zeer belangrijke vraag gold. „Meester, wat moet ik doen om het eeuwige leven te beërven?“

Het beërven van het eeuwige leven heeft te maken met de goede verhouding tot God. En die goede verhouding openbaart zich in het naleven van de geboden. Daarom stelt hij de vraag: „wat moet ik doen?“. Waarbij op de achtergrond de overtuiging een rol speelt, dat „wat je moet doen“ ook te volbrengen is. Hij wil d.m.v. zijn vraag er achter komen waar deze rabbi de accenten plaatst. Jezus stelt een wedervraag, wat onder wetgeleerden een hele normale manier van redeneren is. „Wat staat in de wet geschreven? Hoe leest gij?“. En daarmee brengt Hij een concentratiepunt aan. Het antwoord is in de Schrift te vinden.

Het antwoord van de wetgeleerde is wat Israël gelooft en belijdt: „Gij zult de Here, uw God liefhebben uit geheel uw hart en met geheel uw ziel en met geheel uw kracht en met geheel uw verstand, en uw naaste als u zelf“. Dit is de eeuwenoude geloofsbelijdenis der vaderen.

Wat je moet doen om het eeuwige leven te beërven is duidelijk en eenvoudig. Het antwoord kun je zo uit de Schrift halen. Samengevat in de liefde tot God en de naaste. En daarmee heeft Jezus hem afdoende beantwoord.

De wetgeleerde wilde zich rechtvaardigen, zo lezen we in vers 19. Alsof hij daarmee wil zeggen: de zaak ligt toch veel gekompliceerder dan Jezus nu voorgeeft. Wie God is, dat is wel duidelijk, maar... wie is mijn naaste? Dat is in de ogen der mensen een praktisch probleem. De naaste. Moet je dan dicht bij huis blijven in de kring van bekenden, van geloofsgenoten? Of is er ook de verre naaste, wiens bestaan we kennen via de t.v. en de krant? Wordt hij op onze weg geplaatst of moet je

DOOR J. BOUMA SLIEDRECHT

naar hem op zoek gaan?

Het jodendom kende daar net zoveel antwoorden op als wij vandaag. De naaste dat is...

In het Oude Testament is de naaste allereerst de volksgenoot. Iemand van het eigen volk, met wie men de liefde van God deelt. De naaste wordt niet bepaald door het behoren tot een groep, maar door God die mensen aan elkaar geeft.

Het zelfstandig naamwoord „naaste“ is in het hebreuws afgeleid van een werkwoord, dat betekent: „zich met iemand inlaten, iemand vergezellen, met iemand verbonden zijn“. De naaste laat je dus niet links liggen, je loopt niet aan z'n nood en ellende voorbij.

In de dagen van Jezus was het jodendom verdeeld over de vraag „wie is de naaste?“.

Aan de ene kant waren er de hellenistische joden, die gemene zaak maakten met de romeinen, die zich aanpasten aan hun tijd. Voor hen is de naaste gelijk aan de wereldburger. Eerder de romeinse of griekse kollega, met wie je gezellig een glas kunt drinken, dan de sombere orthodoxe volksgenoot.

Aan de andere kant staat de partij van de „vromen“, de chasidiem, waaruit de farizeeërs zijn voortgekomen. Zij zijn geneigd om de kring heel erg klein te houden. Vreemdelingen, en ook de onwetende schare, die aan de vervulling van de wet zich niets gelegen laat liggen, behoren die nog wel

tot de naaste die je moet lief hebben?

En hoe ver trekt nu deze rabbi Jezus de grens? Waar staat hij in het krachtenveld van de elkaar bestrijdende partijen?

Jezus antwoordt hem d.m.v. een gelijkenis. „Een zeker mens daalde af van Jeruzalem naar Jericho en viel in de handen van rovers, die hem niet alleen uitschudde, maar ook slagen gaven en weggingen, terwijl zij hem halfdood lieten liggen“. In deze situatie, zegt Jezus, zijn er drie mensen die in de gelegenheid zijn zich het lot van de man aan te trekken. Drie mensen. Een priester, een leviet en een samaritaan.

Hoe komen zij in deze situatie? „Bij geval“, zo staat er. Bij geval of door toeval staat niet haaks op Gods voorzienigheid, maar wil hier zeggen: drie mensen kruisen ongewild, zonder vooropgezet doel, de weg van de man. Het gebeurt weleens dat je in contact komt met iemand, die het op dat moment juist nodig had dat er iemand langs kwam. Dat is ook toevallig, zeggen wij dan. Maar achteraf kom je weleens tot de konklusie, dat het te danken was aan de leiding van de Here.

De eerste die voorbij komt is een priester. Hij ziet de man liggen, maar loopt er in een grote boog omheen. Het is verleidelijk om naar een reden te zoeken. Waarom helpt de priester niet? Lag het niet in zijn lijn om te helpen? Kan hij misschien als verontschuldiging aanvoeren dat hij zich niet mag verontreinigen? Hetzelfde geldt ook voor de leviet, die zich eveneens niet laat bewegen tot hulp. Maar is het nodig om een verklaring te zoeken? Leidt dat juist niet af van het feit, dat ze de man hulpeloos laten liggen? Dan is toch elke verklaring een slag in de lucht!

De samaritaan. Hij komt in de nabijheid van de man. Hij wijkt niet van zijn weg af. En hem ziende werd hij met ontferming bewogen. De priester en de leviet blijven het liefst zo ver mogelijk bij di in elkaar geslagen man vandaan. Hoe verder je er van af blijft, hoe makkelijker je jezelf voor het lijden kunt toesluiten. De samaritaan gaat voor de nood van de man niet aan de kant. Hij wordt met ontferming bewogen.

De verschrikkelijke toestand, waarin de man verkeert, snijdt hem door zijn ziel. En die innerlijke ontferming drijft hem aan tot barmhartigheid. D.w.z. hij gaat helpen.

En dat is een aardig trekje in het

Inhoud

- 1 Ds J. Bouma,
Wie is mijn naaste?
- 2 Ds H. J. van der Kwast,
Prediking een groot obstakel
- 2 Ds H. Amelink, Te Berde
- 3 Drs O. Mooiweer, Kerkisme
- 3 Ds H. Algra,
Pastorale Notities
- 4 Dr L. van Klinken,
Het na-oorlogse sociaal-
economische beleid
- 6 T. Hoekstra, Ex libris
Over: Uitzicht van Floris
Bakels (vervolg)
- 6 Drs O. Mooiweer,
Boekbespeking

verhaal, de hulp van de samaritaan wordt breed uitgemeten. Wat hij allemaal niet gedaan heeft! Het is een gelijkenis, maar tegelijk is het of de Here Jezus hier de hulpverlener eens royaal in het zonnetje wil zetten. Hulpverleners zijn kostbare mensen. Mensen met een hart in hun lijf.

Wanneer de Here zijn verhaal gedaan heeft, stelt Hij de wetgeleerde een vraag. Een verrassende vraag. Je zou verwachten dat Hij, voortbordurend op de vraag van de wetgeleerde, een vraag zou stellen, waarop het antwoord moet luiden: „de naaste is de man die in handen van rovers gevallen is“. Maar nee. De vraag is: „wie van deze drie dunkt u, is de naaste geweest van de man, die in handen der rovers is gevallen?“

Drie mensen waren er, die de mogelijkheid hadden om de man te helpen. Drie mensen, die zich de naaste hadden kunnen betonen. En wie is dat in dit geval geweest? De naaste? De naaste is hij, die de man barmhartigheid bewezen heeft!

Eigenlijk is de vraag: „wie is mijn naaste“ een onjuiste vraag. Een verlamende vraag ook. Want als je de naaste moet gaan zoeken, zul je hem nooit vinden. Je moet de vraag maar eens omdraaien: Voor wie ben ik een naaste? Hoe je dat wordt? Heel eenvoudig. Door je oren en je ogen wijd open te zetten en je hart te laten spreken. Dan zie je mogelijkheden, waar je versteld van staat. Dan kom je in een heleboel situaties terecht, waarin een appèl gedaan wordt op je barmhartigheid, waarin je een naaste kunt zijn. Want de naaste is de man, de vrouw, die het hart laat spreken.

De Christelijke Gereformeerde Kerken en wij (3)

Prediking een groot obstakel (Trouw)

Het is wat vermoeiend om betogen aan te horen waarin bezwaren tegen de prediking in onze kerken worden gewit, zonder dat deze duidelijk en CONCREET worden aangegeven. Wat moeten we aan met een bewering dat in onze kerken gepreekt wordt op een manier, zoals dat gebeurde vijf en vijftig jaar geleden in de toen nog ongedeelde gereformeerde kerken. Is dit het resultaat van een grondig onderzoek van de prediking in de diverse kerken binnen ons verband?

Graag zou ik een rapport over deze zaak willen inzien.

Zelf beschik ik niet over de nodige gegevens.

Het wil mij voorkomen dat er moeilijk te spreken valt over „de” prediking in onze kerken.

De ouderen onder onze predikanten hebben doorgaans hun opleiding gehad in Kampen; een groeiend aantal jongeren in Apeldoorn. De opleiding is van invloed op de prediking en aangezien het overgrote deel van onze studenten in Apeldoorn studeren, zou men toch enig vertrouwen voor de toekomst mogen verwachten.

Wanneer ik zo hier en daar het oor te luisteren leg, krijg ik de indruk dat er onder ons nog al wat variatie in de prediking is.

Het gaat daarbij niet om de verscheidenheid in gaven bij de dienaren van het Woord, maar om de inhoud van de prediking.

De moeilijkheid is weer, dat ook binnen de Chr. Geref. Kerken geen eenheid in deze voor de kerken zo belangrijke dienst is.

In het rapport van de Chr. Geref. deputaten staat hierover te lezen: „Wat in de bezwaren naar voren wordt gebracht ligt niet alleen tussen de Chr. Geref. en de Ned. Geref. Kerken, maar ook binnen de Chr. Geref. Kerken zelf”.

Kom hier nu maar eens uit!

Toch wil ik een poging wagen iets van de moeite boven water te brengen.

In de Chr. Geref. Kerken is de invloed van de nadere reformatie altijd groot geweest. In de zeventiende eeuw, al in de dagen van Voetius kwam genoemde stroming op, in reactie op allerlei veruitwendiging en verwereldlijking in de gereformeerde kerken. Sterke nadruk werd gelegd op de wedergeboorte en de bekering, de heiligmaking en een bevindelijk geloofsleven.

Jodocus van Lodenstein, de dichter van het lied: 't Oog omhoog, het hart naar boven, hier beneden is het niet...' had veel invloed in deze kringen evenals de bekende Wilhelmus à Brakel.

De invloed van deze wat piëtistische richting deed zich ook sterk gelden in de dagen van de Afschei-

DOOR H. J. VANDER KWAST HEERDE

ding en, in mindere mate, bij de Doleantie.

In de bevindelijke prediking in deze kringen werd veel aandacht gegeven aan de worsteling van de ziel met God en aan het werk van de Geest in de mens; de geboorte van Christus in het hart.

Ik meen niemand onrecht te doen, wanneer ik zeg dat men in de Chr. Geref. Kerken gesteld is op een bevindelijke prediking en dat is, bij alle verscheidenheid die daar is, toch steeds op te merken. Van invloed op die prediking is de gemeente-beschouwing - er zijn tweeërlei kinderen van het verbond - en een sterke nadruk op de toeëigening van het heil.

In de kerken van de Vrijmaking heeft de nadere reformatie niet zoveel crediet gehad en stond de doorgaande reformatie in het centrum van de aandacht.

Met doorgaande reformatie bedoel ik nu niet het streven naar allerlei vrijgemaakte organisaties, want dat is geen reformatie maar restauratie. Het gaat mij nu om de herbezinning in de Geref. Kerken in de dertiger jaren. Mannen als K. Schilder, S. G. de Graaf, D. Th. Vollenhoven e.a. zetten zich aan de uitbouw van de erfenis van de vaders.

Men greep daarbij beslist niet terug op de nadere reformatie; integendeel; nog hoor ik K. Schilder in een preek het lied „Oog omhoog, het hart naar boven, hier beneden is het niet” op de hem eigen wijze als onschrijftuurlijk afwijzen.

S. G. de Graaf werd niet moede om steeds weer te wijzen op de doorwerking van Gods genade in deze wereld en dit leven.

Men keerde zich soms wat ongenuanceerd tegen alles wat „mystiek” geacht werd.

Voor de prediking betekende dit

dat de boodschap van het werk van God in Jezus Christus, zijn komen in de geschiedenis van deze wereld centraal kwam te staan.

Door velen is dit ervaren als een vernieuwing van de prediking, waarin nog al eens de slechte of vrome christen centraal stond, terwijl in de Schrift allerlei voorbeelden van christelijke levenswandel werden gezocht.

In die tijd schreef De Graaf zijn „Verbondsgeschiedenis” en vroegen Schilder en Holwerda aandacht voor de heilshistorie in de prediking.

De ouderen onder ons herinneren zich deze dagen als een lente-tijd in het kerkelijk leven toen mannen als C. Veenhof, M. B. van 't Veer, B. Holwerda, E. Th. v. d. Born en anderen ons de Schriften nieuw leerden verstaan.

Dit alles heeft grote invloed gehad in de vrijgemaakte kerken.

Soms vraag je je af wat daar nog van over is zowel binnen als buiten verband.

Nu weet ik wel dat Schilder en De Graaf mensen van hun tijd waren met hun beperkingen en dat er ook anderen waren (Van Ruller, Noordmans b.v.) die hun ontdekkingen in de Schrift deden.

We moeten ons er dan ook voor

wachten dat we wat in de dertiger jaren gebeurde gaan canoniseren.

We moeten niet alleen bewaren, maar ook uitbouwen in kritische sympathie.

In de grote lijn horen we in een prediking, beïnvloed door de doorgaande reformatie de boodschap van de werken Gods in Jezus Christus in de geschiedenis van zijn verbond met Israël en de vervulling van zijn beloften in het werk van de Heiland op aarde en in de voortgang van het heil door de Geest.

Aan de verkondiging van die grote daden waarin het heil werkelijkheid (de enige) wordt, grijpt zich het geloof vast en komt tot zekerheid.

Aan de vertroosting van heel Gods volk, hangt de troost voor ieder persoonlijk. In het grote werk van God krijgt ons kleine leven een plaats bij de vervulling van de beloften.

Aan eenzijdigheden is men ook in de dertiger jaren niet ontkomen. Bij de nadruk op Gods genade in de herschepping van het leven op aarde is de vreemdelingschap wel eens wat in gedrang gekomen en in reactie op de „mystiek” aan het werk van de Geest in het hart te weinig aandacht gegeven.

Wanneer de kritiek op de prediking in onze kerken zou inhouden dat wij deze „erfenis” (verbond- en heilsgeschiedenis) zouden moeten inleveren dan moet in alle duidelijkheid gezegd worden dat dit te veel gevraagd zou zijn.

Te Berde

Als buitenstaander sta je toch wel wat verbaasd te kijken naar de woedende reacties, die er ontstonden toen de Paus enkele nieuwe bisschoppen benoemde. Bisschop Zwartkruis stierf op de dag dat de benoemingen bekend werden. En een van de priesters in het bisdom Haarlem liet weten per advertentie dat bisschop Zwartkruis gestorven was aan het structureel geweld van het Vaticaan. Nu kan ik niet beoordelen of bisschop Zwartkruis voor de gek is gehouden in Rome en of hij daaraan bezwiken is, maar vreemd vind ik het dat deze reacties los komen. Want heel de organisatie van de Rooms-Katholieke Kerk is er een van structureel geweld. Als je een paus kiest en nog wel onder de leiding van de Heilige Geest, zoals men zegt, dan wordt verondersteld dat hij de opvolger van Petrus is en daarom aan het hoofd staat van de Rooms-Katholieke Kerk. Nu als je iemand kiest tot hoofd en je geeft hem zo veel bevoegdheden dan is hij natuurlijk de baas. En hij kan nu eenmaal zeggen: „zo wil ik het hebben en niet anders”. Als je

dit structurele geweld niet wilt dan moet je uit de Rooms-Katholieke Kerk treden. Luther brak terecht met Rome toen in die tijd hij met geweld bedreigd werd. Als je dat voorbeeld niet wilt volgen moet je niet zo woedend doen als men gedaan heeft.

Het is niet logisch. De N.O.S.-baas Jurgens maakt zich in het weekblad „De Tijd” al een poosje druk over het eventuele bezoek van de Paus aan Nederland. Hij wil dat liever niet. Nu wil ik het ook liever niet dat de Paus komt en ontvangen wordt als staatshoofd, omdat er geen paus behoort te zijn en omdat hij staatshoofd is dank zij het pact dat één van zijn voorgangers wist te sluiten met de dictator Mussolini. Maar ik ben niet Rooms. Dat is Eric Jurgens wel. En als je dat dan bent dan moet je de Paus ook erkennen als je opperhoofd. Als plaatsbekleder van Christus. Dat klinkt in mijn oren wel als een vloek, maar dat moet in de oren van Jurgens toch niet als een vloek klinken. En als hij zulk een bezoek niet wil, wat doet hij dan in de R.K. Kerk? Je bent toch pas goed rooms als je het gezag en het gewicht van de paus erkent? Ook deze angst van Jurgens is niet logisch.

H. Amelink, Aalten

Kerkisme

Dat is een term, die ik voor het eerst hoorde toen ik als jongen een kandidaat in de theologie in de Tuindorpkkerk in Utrecht hoorde preken. Ik snapte toen die term helemaal niet. Maar later ben ik gaan verstaan wat de bedoeling is van de hanteling van die term. Het is misschien niet altijd even gemakkelijk het precies te omschrijven, maar het komt hierop neer, dat iemand exclusief gehecht is aan en gesteld is op zijn eigen kerkgenootschap waarvan hij of zij lid is.

Nu weet ik wel, dat die term: kerkgenootschap terecht gekritiseerd kan worden. Maar is het eigenlijk niet zo, dat een kerkist van de kerk een genootschap heeft gemaakt in de letterlijke zin van het woord?! Je voelt je thuis in de vaste kring van gelijkgezinden en gelijkdenkenden.

Daarin kan je met je gezin eventueel ademen. Daarom wil je je voor die gemeenschap van harte inzetten en zal je die kerk vurig verdedigen tegenover allerlei aanvallen van buiten af. Die kerk is dan een soort heilige koe geworden. Ieder moet er met zijn vingers afblijven en heeft die kerkgemeenschap alleen maar te ontzien.

U begrijpt intussen ongetwijfeld, dat een zinnig gesprek met een kerkist in wezen tot de onmogelijkheden behoort. In de eerste plaats zal alles in de loop van het gesprek met man en macht gerubriceerd worden onder de noemer van die bepaalde kerk waarvan je gesprekspartner fervent lid is. En voorts zal de bewuste persoon in de gang van het gesprek zijn uiterste best doen u terug te voeren naar of voor het eerst binnen te leiden in zijn kerkelijke gemeenschap!

Bij die laatste uitdrukking sta ik nu even nader stil. Ik schreef: ZIJN kerkelijke gemeenschap. Zo leeft eigenlijk de kerkist. Die kerk is van hem, of méde van hem! Daarom funktioneert hij als wachter op Sions muren. Maar hij maakt een grove fout. Want die kerk is helemaal niet van hem. Hij moet eerst leren belijden metterdaad, dat het genade van God is, dat hij tot die kerk is verkoren en daarom ertoe mag behoren. Dat is verkiezende genade en liefde van God. Dat is uiting en bewijs van Gods milde Vaderschap. Dan ga je als mens, overweldigd door die liefde en genade van je God, al een toontje lager zingen. Dan leer je je te verootmoedigen voor het aanzicht van Gods Majesteit om met de H.C. te spreken.

Die kerk is niet van ons. Die kerk is van Christus! Niet wij hebben die kerk gekocht, maar HIJ heeft Zich die kerk verworven als zijn bezit voor de prijs van zijn dure bloed. Daaruit vloeit nog iets an-

DOOR O. MOOIWEER ENSCHEDÉ

ders voort. Als die kerk het eigendom is van Christus en Hij het daarin voor het zeggen heeft, zal men steeds weer zijn kerk-zijn moeten normeren naar de Schriften als het getuigenis van Christus. Kerk-zijn is een gebeuren. Daar zit dynamiek in. Die kerk is in beweging. Die kerk kan nooit bij een bepaald punt blijven staan. Je zult meer moeten

leven uit de opdracht om metterdaad in de praktijk kerk te zijn, dan dat je steeds weer zelfvergenoegd vaststelt, dat je kerk bent. Dan ebt de dynamiek weg en verwordt de kerk tot een statisch en statistisch gegeven. De kerkist is niet de uitgezochte figuur om een vervallen kerk op te roepen tot reformatie. Hij ziet de feilen van zijn kerkgemeenschap niet. Net zo min als iemand, die heerlijk ligt te zonnen op het strand merkt, dat een drenkeling niet ver van hem vandaan in levensgevaar verkeert. De kerkist geeft ook een verkeerd beeld van de kerk waarvan hij lid is tegenover de buitenwacht! Hij doet alsof de aansluiting bij die kerkgemeenschap het einde betekent.

Als je daarvoor kiest ben je binnen en die binnen zijn, zijn de besten. Zo wek je de indruk, dat het leven uit de verlossing door het evangelie van de vrije genade een gepasseerd station is en vermink je de kenmerken van de kerk naar de belijdenis en vul je de kenmerken van de ware christen eigenmachtig aan.

De kerkist wordt beheerst door een vorm van ontegenwoordige hoogmoed, die hem inkapabel maakt iets voor de ander buiten zijn kerkelijke kring te betekenen. Hij ziet geen

Redaktie

Ir. A. W. Biersteker
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P. J. van Kampen
Mr. dr. J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds. E. R. Postma
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redaktie:

Ds. K. Muller, Dovenetel 45,
8446 SH Heerenveen
Tel. 05130-20476

Kerknieuws / Uit breder kring

M. J. F. van der Wal
Brugakker 60-17
3704 RA Zeist
Tel. 03404-61525

gemeenschappelijk front meer en verwijderd zich tegen wil en dank van de kern van het klassieke belijden. Hij voelt zich in zijn kerkelijk isolement het meest op zijn gemak. Maar het is meer een vorm van isolationisme dan van isolement. Elk -isme vertegenwoordigt een bepaalde eenzijdigheid. Zo ook hier.

Wie de afzondering zoekt en zich moedwillig al pochend op kerkelijke prestaties in eigen kerkelijke

(zie verder pag. 4 onderaan) ➡

Volkszonden

In Gorinchem verscheen een preek in druk; het was in 1656. Een predikant aldaar had op veler verzoek besloten, zijn indrukwekkende preek uit te geven, en ziedaar het resultaat. Een klein dik boekje, maar wel 900 bladzijden! Een lange preek dus, maar dominee schrijft, dat hij haar niet geheel heeft kunnen uitspreken, „daer het uurglas uit was”; men had een zandloper in de preekstoel en als je langer preekte dan een uur, moest je een daalder boete betalen.

De preek, waarnaar zoveel vraag was, had tot titel: „Gorinchems Ys-lijke Water-Nood en heuglijke Verlossing, en daer in De bysondere Verderf-Sonden onses Vaderlands en heilzame Remedien daartegen”. Door Hieronymus Alutarius, predikant tot Gorinchem. Die naam heb ik niet kunnen thuisbrengen; misschien heette de man gewoon Jeroen van Leer.

De Ys-lijke waternood, dat is de dreiging van een overstroming door zware ijsgang op de Merwede. In november '55 was het al gaan vriezen, de rivier zat spoedig dicht; later begon het ijs te kruien; de toestand werd kritiek, maar plotseling was een ijssdam doormidden gebroken, zodat het water wegkon. Daarom werd er in de

Pastorale notities

DOOR A. H. ALGRA Sr. MAASSLUIS

Grote Kerk een dankstond gehouden en ds Alutarius hield de helft van zijn preek. Het is dus meegevallen met de ramp, maar we hadden niet anders verdiend dan verdrongen te zijn; dat is de lijn in de preek. Want ons volk heeft het zo zwaar verzondigd, luister maar. Nadab en Abihu hebben vreemd vuur op het altaar gebracht (dit slaat op de remonstranten), Elymas de tovenaars weerstond Paulus (dit slaat op Uittenbogaert), Simon de Toveraar verrukte de sinnen des volks (Met Simon is Episcopius bedoeld, de voorman der remonstranten) er waren oproeren tegen Mose en Aaron (Maurits en Willem Lodewijk) de Overste ging uit om Christum te vangen (de overste is Oldebarnevelt); men sag Agrippa (koning Jakobus v. Engeland) en Berenice (koningin Elizabeth I) en Festus (Leycester) nog beschermen Paulum tegen de Joden,

en dan zijn er natuurlijk nog bladzijden vol te schrijven over zonden des volks, kaartspelen, dronkenschappen, hoererijen enz. Wanneer je een boetpredikatie uit de „gouden eeuw” leest, krijg je de indruk, dat het met 't volksleven toen niet beter gesteld was dan nu.

De laatste tijd lees ik opnieuw aankondigingen van Goddelijke gerichten: ze kunnen niet uitblijven, want ons volk leeft in zulke verschrikkelijke zonden. Zelfs met het oog op de vredesmars is in die trant geschreven. Het zou geen zin hebben eraan mee te doen, want het gericht is aanstaande, en, die mensen die daar lopen, zijn ze óók niet voor aborteren en voor homofilie? Dergelijke opmerkingen vind ik onzinnelijk, want er zijn wel vóórstanders van kernraketten, die met „zwart geld” iets heel duurs gekocht hebben. Ik vind het trouwens toch opvallend, dat het zwarte werken nooit genoemd wordt in de lijst van volkszonden. Het lijkt me ook, dat het spreken in die trant ontmoedigend is voor degenen, die zich ijverig inzetten voor gerechtigheid of voor de vrede. En ik weet niet, of God nog in het bijzonder een „Nederlands volk” onderscheidt van de gehele wereld, die in het boze ligt, maar waarin ook Zijn Naam wordt aangeroepen en verheerlijkt.

Het na-oorlogse sociaal-economische beleid

1. Inleiding

Het huidige stelsel van sociale zekerheid in ons land kan, naar is berekend, alleen gehandhaafd blijven, indien de jaarlijkse economische groei 3 à 4% bedraagt. *Nu deze groei uitblijft zitten we met de gebakken peren.* Enkele cijfers: 1) Het aantal niet-actieven was in 1982 ongeveer $\frac{2}{3}$ van het aantal actieven (van de actieve beroepsbevolking). Dat gedeelte was in 1963 nog $\frac{1}{3}$. Een verdubbeling dus in 20 jaar. 2) De sociale verzekering inclusief bijstandsuitkeringen, voorzieningen ambtenaren en subsidies (o.a. huursubsidies) aan gezinnen kost onze samenleving op het ogenblik ongeveer 35% van het nationaal inkomen tegen 7% in 1950. Het nationaal inkomen wordt voor 1983 geschat op een grootte van ca. f 350 miljard. De sociale verzekering kost ons land dit jaar dus meer dan f 120 miljard. Men noemt al deze uitkeringen ook wel overdrachtsinkomens. Overdrachtsinkomens zijn inkomens, waartegenover van de kant van de ontvangers geen produktieve prestatie staat. Elke sociale uitkering (WAO, WW etc.) is zo'n inkomen.

Aan de stijging van deze overdrachtsinkomens is nog steeds geen einde gekomen. Dat wordt natuurlijk ook sterk beïnvloed door de voortdurende stijging van onder meer de werkloosheid in ons land. Er komen nog steeds meer uitkeringsgerechtigden bij, al is de stijging thans geringer dan voorheen.

2. Naar een ander stelsel van sociale zekerheid

Het dringt zo langzamerhand tot wel haast iedereen door, dat het huidige stelsel van sociale zekerheid niet te handhaven is dan alleen bij hoge groeipercentages van de economie. 3 à 4% is hoog. Dit betekent onder meer, dat bij alle verbeteringen, die men in het

**DOOR
L. VAN KLINKEN
HAARLEM**

stelsel op het ogenblik wil aanbrengen (en daaraan wordt thans hard gewerkt) rekening moet worden gehouden met forse verlagingen van de uitkeringen. Het huidige stelsel bevordert thans, dat het economisch draagvlak ervoor steeds geringer wordt. Wij gaan er hierbij vanuit, dat de mensen inzake de omvang van dit draagvlak hun voorkeuren hebben. Het stelsel brengt zichzelf uitgaande

zijn gerechtigheid. Hij gaat recht door zee en Hij vraagt dat van ons. Er is nergens in de wereld een volmaakte kerk te vinden. We moeten ook nooit de indruk naar binnen of naar buiten wekken alsof dat wel het geval is. Wat anders is, dat we ons naar onze keus en overeenkomstig de aanvaarde roeping inzetten voor de opbouw van de plaatselijke kerk waarvan we lid zijn. *De keerzijde van het gekonstateerde kerkisme is, dat iemand verzandt in het kerkisme.*

Kritiek mag en móet er zijn, maar dan wel tot onderlinge opbouw en niet om af te reageren op anderen. Wie zijn we zelf? Die vraag moeten we steeds weer onszelf stellen! Op basis van de Schriften mogen we een open oor verwachten bij de ander. Als de broederlijke en zusterlijke liefde maar blijft! En die liefde vindt geen bron in ons menszijn, maar wordt gevoed door het luisteren naar en het geloven in het ware evangelie. Dan word je boven jezelf en de kerk waarvan je positief lid bent uitgetild en kom je steeds dicht bij de hemel. Daarop mikt de christelijke zondagsviering! Het gaat erom, dat we stap voor stap opschuiven naar de stad van de eeuwige vrede!!

van een bepaalde voorkeur min of meer om zeep wanneer de groei gering dan wel nihil is. Sommigen hebben ons huidige sociale verzekeringsstelsel dan ook wel een valkuil voor de economie genoemd.

De bekende Amerikaanse econoom Milton Friedman heeft de invoering bepleit van een negatieve inkomstenbelasting naast de huidige positieve. Bij hem dient iedereen ongeacht of men werkt of niet een uitkering te ontvangen van rijkswege. Deze uitkering zal echter niet hoog kunnen zijn. Men kan extra bijverzekeren in geval van werkloosheid, ziekte of invaliditeit. Voor invaliditeit zouden dan nog extra basisuitkeringen verstrekt kunnen worden, maar verder zou het bijverzekeren op particuliere basis moeten geschieden. In dit systeem kunnen de zelf-verdienden-inkomens dus geringer zijn dan thans; iedereen heeft namelijk een basisinkomen, zij het een geringe.

Het is echter de vraag of ook het systeem van Friedman een haalbare zaak is. Geen enkele economie kan namelijk op de duur een stelsel dragen, dat op grote schaal tegen de wil van de mensen in inkomens overdraagt, tenzij natuurlijk de mensen werkelijk met minder toewilligen. Ook tegen de uitkeringen (aan iedereen) in zijn systeem staan geen produktieve prestaties aan de kant van de ontvangers. En toch zullen ook deze inkomens verdiend moeten worden, door anderen dan, maar hoe ver kan men hierin (met de inkomensnivellering) gaan.

Wanneer de Overheid thans ook nog op allerlei gebieden, bijvoorbeeld op het gebied van de arbeid, onder meer met betrekking tot het ontslagrecht, als regulator van de economie optreedt, dan is het niet zo verwonderlijk, dat het met de economie mis is gegaan.

Het huidige stelsel van sociale zekerheid werkt hospitaliserend en niet revaliderend, aldus de CDA-publikatie „Vernieuwing om behoud” van december 1982. Dat wil zeggen: mensen die erin terecht gekomen zijn blijven er lange tijd in hangen.

Dat nu dient voorkomen te worden, althans voorzover dat natuurlijk mogelijk is.

Daarom zal aan een forse verlaging van de uitkeringen over de gehele linie en dan met name van de minima (omdat deze het leeuwendeel van de totale uitkeringen vormen) wel niet te ontkomen zijn. De premies sociale verzekering kunnen dan ook omlaag, hetgeen een lastenverlichting voor de bedrijven betekent. Dit zou de investeringen en derhalve de werkgelegenheid kunnen stimuleren.

De huidige economische recessie kan niet volledig uit de hoogte van de sociale uitkeringen verklaard worden, maar van invloed daarop is deze hoogte wel, naar meer en meer wordt ingezien.

Werkloosheid wil in beginsel namelijk zeggen, dat de lonen en sa-

larissen te hoog zijn. Ik kan hier niet onvermeld laten, dat in ons land ook de te lage produktiviteit en de achterblijvende technologie een rol spelen. Het is ook zeer de vraag of de werkloosheid in ons land wel in de huidige omvang zal blijven bestaan, indien de sociale uitkeringen fors verlaagd zouden worden.

Er is wellicht voldoende vraag naar arbeid, echter niet bij het heersende loon- en salarisspeil. Maar wellicht wel bij een lager loon- en salarisspeil. Natuurlijk zou een geavanceerde technologie ook werkgelegenheid scheppen.

Het beste middel voor herverdeling van de arbeid is dan ook niet arbeidstijdverkorting, maar een algehele loon- en salarisdaling (en/of een produktiviteitsstijging). Een dergelijke daling past in de economie van het land.

3. Oorzaken van de huidige economische crisis

In 'Business Cycles' beschrijft de bekende econoom Schumpeter in 1939, dat er in de economie op grond van verzadigingsverschijnselen golfbewegingen (Kondratieffgolven) zullen optreden. Vette jaren worden opgevolgd door magere jaren. Een nieuwe technologie is volgens Schumpeter dan nodig om een nieuwe produktiegolf, een nieuwe hausse te bewerkstelligen. Deze opvatting staat in de economische theorie nog altijd hoog genoteerd. Indien de opvatting juist is, is er een reden te meer geen systemen te ontwerpen, die verstarrend werken in de economie. Het wordt in de magere jaren dan namelijk bijzonder moeilijk zo niet onmogelijk dergelijke systemen te handhaven.

Eind 1973 zou de cluster van technische innovaties, die na de Tweede Wereldoorlog werden geïntroduceerd, uitgewerkt zijn.

De depressie zette toen in. De depressiegolf, die in 1973 begon, zal naar verwachting dit jaar overgaan in herstel. In de jaren negentig zou dan een verdere innovatie ontstaan, die een nieuwe periode van produktie- en inkomensgroei zal inluiden. We zullen moeten afwachten of het uitkomt.

Maar de organisatie van de economie, zoals die thans opgezet is (de huidige economische orde dus met onder meer de hoge sociale uitkeringen) werkt waarschijnlijk op zich al ontregelend, zorgt waarschijnlijk op zich al voor een depressieve verstoring.

M. Olsen schrijft in zijn boek 'The Rise and Decline of Nations' (Yale, 1982), dat pressiegroepen (onder andere werknemers- en werkgeversorganisaties) in de samenleving de oorzaak zijn van de huidige economische stagnatie (zoals volgens hem de gilden in de Middeleeuwen). Zij beogen herverdeling van de maatschappelijke rijkdom buiten de prijsvorming om en zorgen volgens hem op deze wijze voor een verstoring van de economie.

Met de sociale wetgeving verbon-

Kerkisme (vervolg)

kring terugtrekt, verzwakt zichzelf. Hij heeft geen oog meer voor wat de Heilige Geest bij anderen werkt. Dat zie je pas als je in ootmoed eigen zondigheid en kleinheid hebt leren belijden. Dan roem je in God en prijs je het onfeilbaar Woord! En dan verheerlijkt je niet jezelf en drink je je geen roes aan je eigen vrome woorden.

Het is wat anders als de kerk door haar opstelling in de wereld via het vasthouden aan het onvervalste evangelie en het staan voor haar belijden in een isolement gedrongen wordt. Dan durven we met Groen van Prinsterer te zeggen en te blijven zeggen: „In het isolement ligt onze kracht”.

Dan zeggen we vrijmoedig met Jonathan, de zoon van Saul, de vriend van David: „Misschien zal de HERE voor ons handelen, want de HERE kan evengoed verlossen door weinigen als door velen”. (1 Sam. 14 : 6b). Het valt bij herlezing op, dat er tot tweemaal toe staat: De HERE! Dat vertolkt duidelijk Gods Verbondstrouw! Hij staat voor ons in. Hij trekt met ons mee op de horizontale levenslijn. Dat is tevens blijk van

den is na de Tweede Wereldoorlog in ons land en daarbuiten een politiek van inkomensnivellering gevoerd. Het kan wellicht enigszins werkelijkheidsvreemd aandoen wanneer belangrijke stromingen in ons land de huidige herverdeling op grote schaal in onze economie nog steeds voorstaan en rechtvaardigen op grond van solidariteits- en rechtvaardigheidsoverwegingen. De trendbreuk op economisch gebied in vrijwel de gehele Westerse wereld deed zich voor in 1973. De directe aanleiding was de zogenaamde oliecrisis in dat jaar (beter geformuleerd: de politieke crisis met betrekking tot de energievoorziening in de wereld). Maar er waren (en zijn) meer factoren. De inflatie en de collectieve uitgaven namen na 1973 snel toe. Ook de lonen en salarissen stegen voortdurend meer dan de arbeidsproductiviteit. Het systeem van vaststelling van de lonen was daar debet aan. Dat gebeurde (en gebeurt) namelijk op collectieve wijze in het zogenaamde centrale arbeidsvoorwaardenoverleg. De loonvaststelling ging (en gaat) niet meer volgens de regels van vraag en aanbod, maar was (en is) het resultaat van economische en politieke machtsstrijd op het centrale niveau. Het financieringstekort van de Overheid steeg schrikbarend. De winsten van de bedrijven begonnen reeds na 1963 af te nemen. Dit proces versnelde zich na 1973. Natuurlijk komt dat niet allemaal door de hoge lonen en salarissen, de hoge sociale lasten en de rigiditeit van het arbeidscontract in ons land. Het ondernemerschap heeft het in ons land ook menigmaal de laatste decennia laten afweten. Nu heeft de regelzucht van de Overheid de laatste decennia het de ondernemers ook niet gemakkelijk gemaakt.

4. Slotopmerkingen

Er is als gevolg van de economische recessie weer meer belangstelling gekomen voor de „supply-side” (de aanbodzijde) van de economie. Het falen van een economische politiek, die te weinig op de produktiviteit heeft gelet, heeft dus in elk geval iets opgeleverd. De hoge lonen, de hoge sociale uitkeringen en de rigiditeit van het arbeidscontract hebben, naar meer en meer wordt ingezien, de arbeidsmarkt danig in de war helpen sturen. Ons sociaal-economische stelsel is er debet aan, dat vrijwel alle mensen onder druk van presiegroepen (onder andere werknemers- en werkgeversorganisaties; de laatstgenoemde treffen evenveel schuld als de eerstgenoemde) economisch permanent boven hun stand hebben kunnen leven. Ik ontken niet de invloed van de technologie en het falend industrieel ondernemerschap in ons land de laatste decennia, maar ook daarmee had men rekening kunnen houden. De weg terug zal lang en hard zijn. De gevolgen kunnen natuurlijk niet uitblijven. Zeker niet wanneer er sprake is van magere jaren in de economie. Op de bodem van deze problematiek ligt onder meer de sociale

rechtvaardigheidsfilosofie, die op het ogenblik het meest wordt aangehangen: het solidarisme. Althans, het wordt aangenomen, dat deze filosofie het meest wordt aangehangen.

Er zijn in hoofdzaak drie sociale rechtvaardigheidsfilosofieën te onderscheiden:

1. Rechtvaardig is, dat alle mensen eenzelfde welzijn hebben (het egalitarisme);
2. Rechtvaardig is, dat de sterken (de actieven) in de samenleving verantwoordelijk zijn voor de zwakken (de niet-actieven) en deze van een inkomen voorzien (het solidarisme);
3. Rechtvaardig is: iedereen ontvangt loon naar werken (het elitarisme).

Welke van de drie kiest men? In ons land is gekozen voor het solidarisme. Uit overwegingen van solidariteit, rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid dient volgens de meerderheid (althans dat nemen de politici aan) de verzorgingsstaat of -maatschappij zo ingericht te zijn, dat iedereen van inkomen verzekerd blijft ook al werkt hij/zij niet. Prof. W. Drees sprak hier van „kostschool-economie”.

Vermoedelijk hangt ook wel de meerderheid in de samenleving deze filosofie in de één of andere vorm aan. Wie durft te beweren, dat in geval van ziekte, invaliditeit of werkloosheid mensen maar aan hun lot moeten worden overgelaten? Het hangt sterk af van de politiek-levensbeschouwelijke visie, die men heeft op mens en maatschappij en op de taak van de Overheid voor welke filosofie men kiest. Socialisten bijvoorbeeld beschouwen de mens als hulpbehoevend, terwijl ze de samenleving zien als een gemeenschap met meerdere doelen, waaraan de burgers zich hebben te conformeren en waarover consensus moet bestaan. Liberalen daarentegen gaan ervan uit, dat de mens zichzelf kan en moet redden en dat hij/zij niet zo maar een beroep op de gemeenschap mag doen. De samenleving heeft slechts één doel, namelijk het samenleven van mensen mogelijk te maken. De Overheid is volgens de socialisten „de baas” van de samenleving, terwijl de liberalen de Overheid als dienaar van de samenleving beschouwen, die tot taak heeft te zorgen dat allen in de samenleving het rechtsbeginsel respecteren, dat zegt, dat de burgers (die in de grondwet vastgelegde grond-)rechten hebben, bijvoorbeeld op bezit, op de eigen mening en het recht deze in vereniging en vergadering uit te dragen, die binnen zekere grenzen onaantastbaar zijn. De christen-democraten nemen een tussenpositie in. De reformatorische visie op de Overheid is, dat de inhoud en de omvang van de overheidstaak zodanig moet zijn, dat de samenlevingsverbanden (gezin, school, kerk, bedrijf) zich naar hun aard kunnen ontwikkelen. Voor deze ontwikkeling is vrijheid een eerste vereiste. Maar er zijn meer voorwaarden. Zo is ook een fundamentele visie nodig op inhoud en begrenzing van deze vrijheid.

Nu is economische doelmatigheid een inherent element in de economische (of sociale) rechtvaardigheid. Het systeem, dat we voor de sociale zekerheid ontwerpen mag niet de consequentie hebben, dat het de economie ontwricht dan wel het herstel in de magere jaren belemmert. Ook dat zal wel haast iedereen beamen.

Maar hoe bereiken we dat? Het 'hoe' is hier (zoals meestal ook elders) verbonden met het 'wat'. Misschien, dat de Bijbel ons in deze materie een aanwijzing (onderwijzing) geeft.

Het sluitstuk van de joods-christelijke sociaal-economische ethiek was en is het tiende gebod: gij zult niets begeren, dat van uw naaste is. Maar de Bijbel riep ook de bezitters van onder meer (land-)goederen in Israël op om om te zien naar de armen en de vreemdelingen (de weduwe en de wees). Op welke wijze? De Bijbel schreef dat voor in de Mozaïsch wetgeving. Een Israëlitische boer bijvoorbeeld mocht volgens deze (ethische) leefregels de rand van zijn akker niet afmaaien en zijn wijngaard niet afzoeken om de druiven op te lezen. Hij moest een deel van zijn oogst van veld en wijngaard voor de armen en de vreemdelingen laten liggen. Dezen moesten toegestaan worden aren en druiven (brood en wijn: de ingrediënten van het levensonderhoud) op het veld en de wijngaard van de bezitters op te lezen. Maar verder gold (en geldt) voor iedereen: Gij zult niets begeren, dat van uw naaste is. Dus geen egalitarisme. Lucas 3: 11 geeft wellicht ook een aanduiding in deze richting: Wie een dubbel stel kleren heeft, dele mede aan wie er geen heeft. Er staat niet geschreven: Wie drie stel klederen heeft, dele mede aan wie er één heeft.

De Bijbel gaf in Israël vroeger ethische leefregels voor onder meer genoemde bezitters.

In elk geval moesten de armen en de vreemdelingen ook de handen uit de mouwen steken. Ze kregen het brood en de wijn niet voor niets. Dit moeten wij wellicht in rekening brengen bij het ontwerpen van een nieuw systeem van sociale zekerheid. Men moet het

de mensen niet al te gemakkelijk maken.

Tenslotte: niet de Overheid, maar de burger wordt in de Bijbel rentmeester genoemd. Maar aan een zekere dwang voor de sterken om voor de zwakken te zorgen zal niettemin in onze maatschappij wel niet geheel te ontkomen zijn. De vraag is natuurlijk: mag dat wel, moet men dit voor het gehele land bij meerderheidsbesluit middels overheidsgezag afdwingen? Licht niet de taak voor eigen onderhoud te zorgen primair bij de burgers zelf?

De Overheid zal hier best ook een taak hebben, maar pas nadat de burgers hun primaire verantwoordelijkheid vorm en inhoud hebben gegeven.

Twee modellen fungeren thans als vervanging van ons huidige sociaal verzekeringsstelsel, het z.g. vangnetsysteem en het z.g. twee-trajectstelsel.

In het vangnetsysteem staat de loonderving centraal, waarvoor de sociale partners zelf middels collectieve verzekeringen voorzieningen moeten treffen.

De Overheid of de gemeenschap treedt pas (als vangnet) op, indien de door de sociale partners collectief geregelde sociale verzekeringen tekortschieten of ontbreken.

Bij het vangnetsysteem heeft de Overheid of de gemeenschap alleen m.b.t. de minimum-behoefte een taak. In het twee-trajectstelsel wordt de volgorde van deze zaken omgekeerd. In dit stelsel gaat men wat het eerste traject, de onderbouw, uit van de minimum-behoefte, waarvoor de Overheid of de gemeenschap verantwoordelijk wordt geacht, terwijl de burgers zelf verantwoordelijk gesteld worden voor het veiligstellen van het tweede traject, de bovenbouw, de loonderving. Middels verzekeringen kan dit tweede traject veilig worden gesteld.

De meerderheid van de sociale partners in ons land en onze regering hebben gekozen voor het z.g. vangnetsysteem.

Nadere uitwerking van genoemde nieuwe sociale verzekeringsstelsels valt echter buiten hetgeen met dit artikel is beoogd. Daarover wellicht een andere keer.

Dag van gebed voor Libanon

Voordurend geweld en bloedvergieten, onderling wantrouwen, chaos en uitzichtloosheid is het dagelijks patroon van de Libanon, dat reeds jarenlang door burgeroorlog wordt geteisterd. Wie of wat zal uitkomst kunnen bieden in deze haast uitzichtloze situatie? Of zal alles leiden tot een nog grotere brand en een zeer gevaarlijk conflict tussen de betrokken volken en partijen? Kortom: reden genoeg om voor *zondag 20 november* tot een wereldwijde *dag van gebed* voor de situatie op te roepen:

- gebed voor de leiders, opdat de verzoeningsbesprekingen in Genève mogen leiden tot gerechtigheid en begrip voor allen.
- gebed voor moslims en christenen, opdat wederzijds begrip en vertrouwen mag ontstaan en groeien.
- gebed voor de christelijke gemeenten, dat zij zaken mogen nastreven die de vrede bevorderen, overeenkomstig de volheid van de liefde van Christus.
- gebed voor degenen die hulp verlenen aan de slachtoffers en allen die alle hoop dreigen te verliezen of reeds verloren hebben.
- gebed voor allen, die op welke manier dan ook gestalte trachten te geven aan het Evangelie van het Koninkrijk Gods in deze zeer moeilijke situatie.

Tot deze gebedsdag wordt opgeroepen door de internationale gemeenschap van de Bijbelse en Medische Zending (opgericht in 1852). Nadere informatie over de situatie in de Libanon en deze gebedsdag kan aangevraagd worden bij het sekretariaat van de BMZG, Krakelingweg 10, 3707 HV Zeist, tel. 03404-13741.

EX LIBRIS

DOOR
T. HOEKSTRA
ZWOLLE

Over: UITZICHT van Floris Bakels (vervolg)

Het tweede deel van „Uitzicht” heeft als titel: Op weg - waarheen? Het gaat grotendeels over de huidige maatschappij en over allerlei bedenkelijke ontwikkelingen die het raadzaam maken dat we op onze hoede zijn. De „hoofdstukken” zijn voor het merendeel tamelijk kort, enkele bladzijden; er zit weinig lijn in. Beschouwingen worden afgewisseld met beschrijvingen van persoonlijke ervaringen. We lezen b.v. dat Bakels van zijn vrouw gescheiden is, dat zij nu weer in Zwitserland woont, en de beste vriendin is van Bakels en zijn tweede vrouw.

De samenleving van nu vindt weinig genade in de ogen van Bakels; hij somt ook een aantal oorzaken van de huidige „verloedering” op. Ik kan ze niet allemaal overnemen, ik pik er enkele uit: (zie het boek, blz. 143/144).

(5) De herleefde polarisatie annex opgesteekte klassenstrijd met de hele rimram van „kapitalistische uitbuiting”.

(6) Het daardoor verloren gaan van elke arbeidsethiek.

(7) De nimmer aflatende volksmisleiding door regeringen, partijen en vakbonden.

(10) Ziekten - ook psychische - door de ongehoorde vergiftiging van de grond, het water en de lucht.

(11) De voorstelling als zou ongememde seksuele smeerlapperij niet anders zijn dan „doorbreking van taboes”.

(12) De mentaliteit „weg met ons”, een soort ethisch vermomd masochisme en zelfkleineren.

Uit een boek als dit móet je wel citeren, wil je de lezers enigszins een beeld van de inhoud geven. Daarom ga ik nog maar even door: blz. 145: De communistische terreur, eveneens (= net als die van het Nat. Socialisme) o.a. gericht tegen christenen en joden, heeft de plaats van de overwonnen Satansmacht ingenomen.

blz. 146: Ik neig ertoe aan te nemen dat wij demonisch worden beïnvloed via paranormale, occulte middelen. (Bakels voert dan wel enkele dingen aan die dat moeten „bewijzen”, maar hij is niet bepaald overtuigend. Dat kan natuurlijk ook niet: occulte zaken zijn vrijwel niet aanwijsbaar.)

(148) Letteren vervallen tot pornografie, de muziek tot kakafonie, beeldende kunsten tot knoeierij zonder enige waarde. De schoonheid zelf aangevallen, gecorrumpert, geridiculiseerd. ... Dit alles is: Het Grote Virus. De grote ziekte.

(Ho ho, mijnheer Bakels! Ik geloof dat u een hoogstaand mens bent, maar zó'n versimpeling en zó'n generalisering passen u niet. Wees op uw hoede: juist totalitaire systemen zeggen altijd dit soort dingen! Paul Klee, Kadinsky, Picasso: „Entartete Kunst”. En wat is schoonheid? Het nationaal socialisme had daar zijn eigen opvattingen over. Had niet één van de meest geprezen schilders bij anderen de naam gekregen: „Mahler des Deutschen Schamhahres”? Ik bedoel maar ...)

blz. 154: De ontkerstening van Nederland is de voornaamste oorzaak van alle afglijding, demoralisatie en aesthetisch verval. (Bakels vermoedt dat die ontkerstening meer te wijten is aan een tekort schieten van de kerken en hun leiders dan aan de bevolking zelf. Hij wijst daarbij op het feit dat er meer dan driehonderd christelijke denominaties zijn. Hij noemt ook dat er in Nederland liefst vijf soorten gereformeerden zijn, waarvan er één hervormd is. Nog een geluk dat hij dat niet wat secuurder heeft nagegaan! Hoeveel zijn het er intussen? Twaalf of dertien?)

blz. 166: Ik meen dat in de laatste jaren de morele, maar ook de intellectuele hoedanigheden van gezagsdragers in Nederland zijn achteruitgegaan. (Ik citeer letterlijk.) Soms is hun maatschappelijke komaf daarvan mede de oorzaak. Ongetwijfeld zullen velen het mij kwalijk nemen (daar kon Bakels wel eens gelijk in hebben) - maar mag ik het toch eenmaal zeggen? - als ik stel dat de achteruitgang van het „gezag” mede daaraan te wijten is dat enkele dragers ervan geen goede algemene opvoeding hebben gehad in een omgeving met een intellectuele traditie van geslachten. (Het staat er echt zo! En mijn vader en moeder vonden het zo mooi dat ik naar de H.B.S. kon, ze hadden zelf alleen maar lager onderwijs, ik denk: mijn grootouders dát niet eens volledig.)

Het lijkt me dat ik maar niet veel langer moet doorgaan. Er staan dingen in dit boek waarover je wel eens pittig zou willen discussiëren, maar Bakels zegt natuurlijk ook wel eens iets waarover nagedacht kan worden. Alleen iemand die werkelijk beseft wat „Vrijheid” is, weet ook wat voor dwaasheid sommigen uitspreken als zij zeggen: „Liever rood dan dood”. Het is ook goed dat Bakels wijst op de noodzaak van „geestelijke weerbaarheid”. Maar het doet toch wel erg onwerkkelijk aan, als hij zijn raadgevingen met betrekking tot een eventuele nieuwe bezetting eindigt met 't volgende advies: Bewaar een fles Oranjebitter

en de Nederlands vlag voor het uur van de bevrijding!

De lezers begrijpen nu waarschijnlijk waarom ik in het eerste deel van mijn bespreking schreef dat het boek me eigenlijk was tegengevallen. Mijnheer Geertsema, ex-burgemeester, ex-minister, ex-Commissaris van de Koningin, en vermoedelijk nog wel steeds commissaris van één of meer bedrijven, zal sommige dingen wel met meer instemming lezen. En anders onze Ridder van Rappard wel. Maar dat zijn ook mensen die een goede algemene opvoeding hebben gehad in een omgeving met een intellectuele (?) traditie van geslachten!

Boekbespreking

Bewerken en Bewaren - Studies aangeboden aan Prof. dr K. Runia - vijf en twintig jaar na zijn inauguratie als hoogleraar in de theologie te Geelong, Australië.

Uitgave van J. H. Kok te Kampen - 180 pag., f 32,50.

Vrienden en collega's van de Kamper homileticus hebben ter gelegenheid van zijn zilveren hoogleraarsjubileum in 1982 deze bundel samengesteld. Er zijn in dit boek eenigszins drie delen te onderscheiden nl.: Kerk en theologie; de reformatische oecumenische beweging en de christelijke organisatie. Enkele opstellen zijn in het engels geschreven, maar worden direct gevolgd door een nederlandse samenvatting. De medewerkers zijn: Gerben Heitink, Jaap H. van der Laan, Johannes C. de Moor, Herman N. Ridderbos, Kor A. Schippers, Jan Veenhof, Alexander Barkley, Paul G. Schrotenboer, Jacob Klapwijk, Jan Plomp en Ype Schaaf.

Het is een illustere rij! Uiteraard kunnen we in deze boekbespreking niet alle bijdragen releveren. We zullen daarom moeten volstaan met het belichten van enkele facetten zoals die ons bij lezen en bestudering hebben getroffen.

Dr Heitink behandelt een hoofdstuk uit de geschiedenis van het gereformeerde diakonaat onder de titel: De armen hebt gij altijd bij u. Hij gaat daarbij nader in op de ingrijpende ontwikkeling, die zich ten aanzien van de bediening van het diakenambt in de loop der jaren heeft voorgedaan. Hij konsta-

Administratie

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38
3956 TD Leersum
Tel. 03434-54288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 nov.

Abonnementsprijs:

f 42,- per jaar of f 22,- per halfjaar.
Buitenland f 50,- per jaar of f 65,- per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Brabantlaan 122
2101 SK Heemstede
Tel. 023-285825

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten 35 ct p. mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”
Nooitgedacht 3
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

teert terecht, dat binnen de diakonie het accent verlegd is van het helpen námen van de gemeente naar het stimuleren van de gemeente. Al geef ik toe, dat in het verleden teveel het principe van de christelijke barmhartigheid in dit kader werd benadrukt terwijl men geen oog bleek te hebben voor het recht der armen, toch houd ik moeite met de principiële onderbouw van de ommezwaai zoals die zich in de gereformeerde kerken via de gen. synode van Leeuwarden 1955 voltrok. De aanvaarding van overheidssteun ligt voor mij meer op het vlak van de praktische noodzaak vanwege de huidige constellatie van de maatschappij dan dat ik haar bejubel in verband met de vervulling van een principiële roeping van de zijde van de overheid. Overigens brengt Heitink een bepaald spanningsveld goed in beeld! De kerk „als instituut” is het thema van het onderwerp, dat Prof. Herman Ridderbos aansnijdt. In een boeiende stijl zoals wij dat van hem gewend zijn, gaat de bekwaame Nieuwtestamenticus nader in op de institutionele elementen in de opbouw van de gemeente. In deze tijd spelen velen de kerk als organisme tegen te kerk als instituut uit en gaan daarin verder dan Abraham Kuyper ooit bedoeld heeft. Het institutionele staat niet tegenover het spirituele. Een dergelijke gedachte is niet af te leiden uit de bijbelse grondstructuren, maar komt uit een andere, een vreemde bron voort. Ik geef een citaat. „Zo min men het charismatische werk van de Geest mag beperken tot „ongewone”, spectaculaire krachten of zelfs extatische bewustzijnstoestanden, zo min kan men ook op grond van het bijbelse kerkbegrip

Zoudt u gelukkig getrouwd willen zijn?

Bel of schrijf naar het

„Christelijk Huwelijksbureau”

POSTBUS 8 — 7450 AA HOLTEN

TEL. 05483 - 3277

het institutaire element in de kerkopbouw, de „vaste” ambten, de binding aan bepaalde regels etc. als van een lagere, ongeestelijke orde beschouwen in tegenstelling met de „niet gebonden”, spontane initiatieven, die de Geest oproept wanneer en waar Hij wil.” (pag. 51).

In deze tijd van voortgaande devaluatie van het ambt is het goed kennis te nemen van de evenwichtige opmerkingen, die Ridderbos in zijn bijdrage lanceert.

Gemeente en ambt kunnen niet buiten elkaar. Al komt het ambt niet uit de gemeente op, maar is het een gave van boven, dat neemt niet weg, dat niemand in de gemeente enig ambtelijk gezag kan bekleden als hij daartoe niet eerst door de gemeente zelf is aangewezen. (p. 54). De krachtige werking van het gezag hangt samen met de duidelijke overeenstemming met het Woord van Christus. De Zender moet zichtbaar worden in de door Hem gezonden! Ridderbos acht het op geen enkele manier te motiveren wanneer men stelt, dat het tot de taak van het kerkelijk instituut zou behoren om als een soort „derde macht” politiek en maatschappij op allerlei wijze met zijn uitspraken te begeleiden en dat dan als het „spreken der kerk” aanmerkt. Maar dat betekent vervolgens niet, dat het kerkelijk instituut indirect geen grote invloed kan uitoefenen op de samenleving nl. door de gemeente alert en mobiel te maken voor haar taak in de wereld (p. 57). Het hele betoog van Ridderbos is zó instruerend, dat het zonder meer de moeite waard is ervan kennis te nemen. Een interessante bijdrage van Prof. J. Veenhof handelt over de gereformeerde prediking rondom de eeuwwisseling. Hij acht daarvoor de prediking van P. A. E. Sillevius Smitt (1867-1918) representatief. „Preken weerspiegelen geloofsbeleving en geloofsbezinning. De preken van Sillevius Smitt verwoorden de spiritualiteit van ons eigen voorgeslacht en de reflectie daarop.” (p. 76). De preken van Sillevius Smitt, die maar kort hoogleraar in de ambtelijke vakken (destijds betiteld als de „diaconologische vakken”) is geweest, hebben een apart stempel gezet op de toenmalige generatie. De begaafde prediker was een dankbare leerling van Kuiper en voelde zich verwant met H. Bavinck. Veenhof geeft een weergave van de hoofdmomenten van de prediking van Sillevius Smitt. De keuze viel op twee bundels: „Uit de springader Israëls” en „Paulus in Filippi”.

De Amsterdamse homileticus van het begin van de twintigste eeuw wist in welsprekende taal en bewogen woorden het werk van Christus samen te vatten. Eén voorbeeld moge tot nadere illustratie daarvan dienen: „Een werk, zó groot, zó volmaakt, zó onvernietigbaar, zó duurzaam, zó in alle delen aangelegd ook op de nooden der ziele, en daarom zó troostvol, dat ge het in zijn volheid nimmer geheel zoudt kunnen vatten. Bij dage kan het u bezighouden en leiden en verrukken bij

uw werk; bij nachte mag het nog de stille verkwikking uwer vermoeide ziel zijn. Een werk, dat ingrijpt in den hemel, en doordringt tot de hel. Het verbaast de engelen, het verplettert de duivelen, het vernieuwt de wereld, en het bereidt elken uitverkorene tot den Dag der dagen, volkomen gerechtvaardigd, geheiligd, gezaligd, verheerlijkt...” (p. 81). Zo preekt er onder ons niemand meer! Maar is het niet leerzaam van één en ander nader kennis te nemen?! De homiletiek is niet bij ons begonnen en de prediking is niet ons eigentijds privilege.

Dan blijven er wel vragen over betreffende het aandringen op zelfonderzoek zoals dat bij Sillevius Smitt samenhang met zijn visie op wedergeboorte en geloof. Hij heeft trouwens zelf ook wel de gevaren van een zelfanalyse onderkend. Maar dat neemt niet weg, dat in genoemde prekenbundels waardevolle schatten liggen opgetast.

En het is een goed ding, dat Prof. J. Veenhof ons deze schatkamer op een fijnzinnige manier heeft binnengeleid. Wanneer de auteur van de onderhavige studie aan het slot in een terugblikkende bezinning vanuit en met het oog op het heden de balans opmaakt merkt hij op: „Meermalen spreekt Sillevius Smitt indringend en con-

creet over het sterven en de dood. De verwijzing naar de eeuwigheid wordt intussen enigermate problematisch, wanneer zij moet dienen om het verschil tussen rijk en arm te relativiseren. Sillevius Smitt beweegt zich hier in de lijn van antwoord 27 van de Heidelbergse Catechismus, waarin ook van rijkdom en armoede gezegd wordt, dat ze uit Gods vaderlijke hand ons toekomen. Vele christenen van nu zien in, dat zeker rijke mensen een dergelijke verklaring niet als hun credo in de mond mogen nemen.” (p. 93, 94). De laatste zin roept bij mij kritiek op. Ik zie niet in waarom rijke mensen (vandaag) dit niet (meer) kunnen belijden. Geldt deze konfessie niet voor de hele kerk?! En dient niet iedere gelovige deze woorden via een toepassing op eigen leven voor zijn rekening te nemen?! Juist wanneer de rijke ook thans beseft, dat hij zijn overvloed niet aan zichzelf te danken heeft, zal hij daarin de hand van God erkennen en met zijn bezit de ander in de wereld in liefde dienen. Maar deze kritische notitie aan het slot doet niets af van mijn diepe waardering voor wat Veenhof naar voren heeft gebracht. Wij willen het hierbij laten. De hele bundel biedt veel wat onze kennis vermeerderen kan als men tenminste bereid is ervoor te

gaan zitten. Wij feliciteren Prof. dr Klaas Runia en degenen, die de diverse opstellen geschreven hebben, heel hartelijk met dit resultaat en wensen dit voorname boekwerk, dat door Kok op een keurige wijze werd uitgegeven, graag een ruime lezerskring toe!

O. Mooiweer, Enschede

Uit breder kring

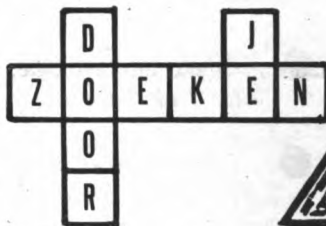
Lezingen dr F. de Graaff

In Zwolle hoopt dr F. de Graaff, Ned. Hervormd predikant te Hattem, dit najaar vier lezingen te houden. Het initiatief hiertoe is genomen door een klein Zwols comité.

Het ligt in de bedoeling van dr De Graaff, de vier door hem te houden lezingen te wijden aan een hoogst actueel onderwerp: „Het wezen van de techniek”.

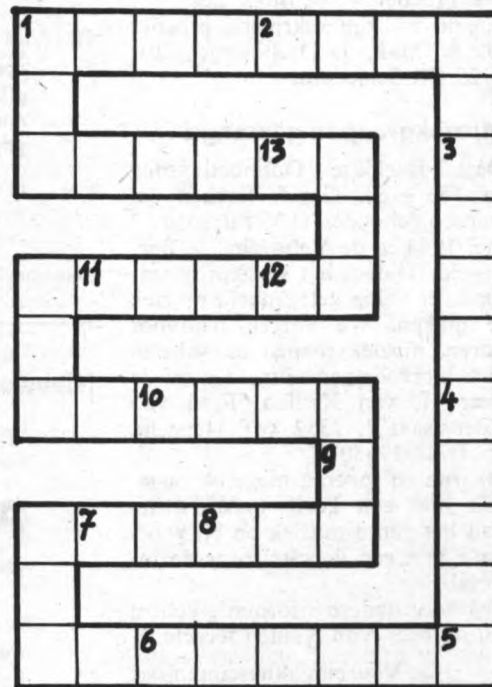
Na elke lezing zal er gelegenheid zijn tot een gedachtenwisseling.

De lezingen zullen op de volgende donderdagen worden gehouden: 17 november, 15 december, 19 januari en 16 februari a.s. in de Lutherse Kerk, Koestraat 4 te Zwolle.

De opgave van deze week heeft de vorm van een koppel-raadsel. Dat noemt men zo omdat de namen aan elkaar zijn gekoppeld. De LAATSTE letter van een naam is meteen ook de EERSTE letter van de volgende naam. De eerste naam begint dus in vakje 1 en eindigt in vakje 2.

- 1— 2 Hoe heette de broer van Mozes?
- 2— 3 Er was een Syrische generaal die melaats (= ziek) was. Hij ging naar de profeet Elisa en werd door God beter gemaakt toen hij zich zeven keer had gewassen in de rivier de Jordaan. Hoe heette hij? 2 Koningen 5.
- 3— 4 Hoe heet het 34ste boek uit de Bijbel?
- 4— 5 Een kleine jongen werd in een biezen (= rieten) mandje in de rivier de Nijl gelegd en werd gevonden door de dochter van de farao. Welke naam kreeg de jongen van deze Egyptische prinses?
- 5— 6 Deze koning volgde David op. Hij was erg wijs (= knap).
- 6— 7 Naam van een profeet uit het Oude Testament die een Bijbelboek heeft geschreven dat maar uit 1 hoofdstuk bestaat. Dit boek is ook naar hem genoemd. Het boek gaat over de straf die het volk Edom (nakomelingen van Ezau, de broer van Jacob) krijgt omdat het volk Edom niet heeft geholpen toen het volk Israël in moeilijkheden zat.
- 7— 8 Hoe heette één van de vrouwen van Lamech? Genesis 4 : 19.
- 8— 9 Hoe heette de zoon van Adam en Eva die door zijn broer Kain werd gedood?
- 9— 10 Hoe heette de broer van Rebekka? Genesis 24 : 29.
- 10— 11 Naar welke stad moest de profeet Jona gaan om te prediken? Hij had daarin geen zin en vluchtte met een schip dat in grote moeilijkheden kwam. Jona, hoofdstuk 1.
- 11— 12 Hoe heette de profeet van God die niet is begraven toen hij doodging? Hij werd door de Here in de hemel opgenomen. 2 Koningen 2 : 1 en 11.
- 12— 13 Diezelfde profeet had steeds boodschappen van God moeten overbrengen naar de ongehoorzame koning van Israël. Hoe heette die koning? 1 Koningen 16 : 29.
- 13— 1 Hagar (de vrouw van Abraham) werd met haar zoon Isaäel door Abraham weggestuurd. Dat wilde God zo hebben. In welke woestijn kwamen ze toen terecht? Genesis 21 : 14.

Oplossing vorige week:

1. Sunem — 2. ja — 3. een zoon — 4. boer — 5. hoofd — 6. moeder — 7. Karmel gebergte — 8. nee — 9. zeven keer niezen — 10. Naïm.

Aanvang 20.00 uur. Sluiting uiterlijk 22.30 uur.

De Koeistraat is ongeveer 7 minuten lopen vanaf het station. Er is voldoende parkeergelegenheid. Ter dekking van de kosten zal een *toegangspreis* van f 3,— worden gevraagd.

Correspondentie-adres: Comité Lezingen dr F. de Graaff, Rhijnvis Feithlaan 21, 8021 AK Zwolle, tel. 038-535991, b.g.g. 038-651873.

Kerknieuws

Beroepbaar

De Ned. Geref. Kerken in de Regio Arnhem hebben in hun vergadering van 3 november 1983 praeparator geëxamineerd en beroepbaar gesteld in de Ned. Geref. Kerken: cand. C. Smit, Oranjestraat 82, 4051 EG Ochten.

Uitzending Kees en Coby van der Ziel

In aansluiting aan het bericht onder „Kerknieuws” in het nummer van 28 oktober jl. vestig ik uw aandacht op een door Kees van der Ziel samengestelde gedichten- en liederenbundel „Het Jubeljaar uitgezaaid”, ten bate van de voorzetting van de bijbelvertaling voor de Karibben.

De bundel is verkrijgbaar voor een bedrag van f 10,— en kan worden besteld bij D. Boersma, Kemp-haanweide 9 te Houten, tel. 03403-2684. Postgiro: 3705242.

Sekretariaatswijziging

De kerkeraad der Nederlands Gereformeerde Kerk te Schiedam, deelt u mee, dat hij in de vakature, die is ontstaan door het overlijden van broeder A. de Blois, heeft benoemd tot zijn sekretaris broeder G. A. Mak, J. Orelingsingel 201, 3122 CR Schiedam.

Muziekgroepen gevraagd

De 2-jaarlijkse Ontmoetingsdag van de Ned. Geref. Kerken zal worden gehouden D.V. zaterdag 12 mei 1984 in de Veluwehal te Barneveld. Tijdens het keuzeprogramma is er volop gelegenheid muziek te maken. We vragen daarvoor koren, muziekgroepen en solisten zich hiervoor aan te melden bij de heer H. van Keulen, Fred van Edenstraat 2, 7552 WT Hengelo, tel. 074-919650.

Gaarne zo spoedig mogelijk opgeven met een korte omschrijving van het genre muziek en bij voorkeur met een voorstel over de inhoud.

Ook voor nadere informatie kunt u bij de heer Van Keulen terecht.

De Voorbereidingscommissie

Regio 's-Gravenhage

Uit het kort verslag van de vergadering van kerken van de regio 's-Gravenhage d.d. 26 oktober 1983 citeren wij het volgende:

Het eerste punt op de agenda is de benoeming van een secundus voor de raad van toezicht en advies

voor de theologische studie-begeleiding. Besloten wordt br. S. Attema van Oegstgeest te benoemen. Het voorstel de definitieve tekst vast te stellen van de 'regeling voor het verlenen van het preekconsent, vigerend in de regio 's-Gravenhage' wordt op verzoek van enige broeders verschoven naar de volgende vergadering, daar zij de commissie willen vragen de door haar gestelde termijn van maximaal 3 jaar nog eens te bezien. Dit i.v.m. br. C. Kleingeld die daardoor het door hem verkregen preekconsent nog tijdens zijn studie, die langer duurt dan een gewone dagopleiding, zou verliezen.

Hierna besluit de vergadering het verzoek van br. Kleingeld tot verlenging van z'n preekconsent, voor het derde jaar, positief te honoreren.

Uit de brief van de brs. Poeder en v. d. Wetering aan de Landelijke Vergadering, die in copie is ontvangen, worden die punten besproken, waarin de broeders rechtstreeks kritiek leveren op de behandeling van hun schrijven aan de vorige regio-vergadering. Aan de brs. van Oogstgeest wordt naar aanleiding van de discussie verzocht het gevoel van de regio-kerken in deze, aan hun kerkeraad te rapporteren.

Zoekt U een camping waar U zich als Christen thuis kunt voelen?

Evangelische Camping „t' BELOOFDE LAND”

biedt U o.a. een fijn programma tijdens de vakantieperiode. Tevens verhuren wij (toer)caravans. Vraag folder.

Bosweg 17 — 3781 NG Voorthuizen
Tel. 03429-2942

Reserveringen vanaf 16 januari 1984.

TE HUUR

voor
winter en zomervakantie
ons
6 pers. APPARTEMENT

in het TIROLERDORP AXAMS,
voorzien van vele extra's zoals
zwembad, sauna e.d.

Telefoon 01862-2596.

Nieuwe Opbouw-uitgave

De aangekondigde brochure
over

Antroposofie

van Drs Pieter van Kampen

is te bestellen bij
Administratie „Opbouw”,
Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum.

De prijs bedraagt f 3,50 plus portokosten. Bij toezending van de brochure ontvangt men tevens een accept-girokaart met het verschuldigde bedrag.

Op dinsdag 1 november 1983 is tot de vreugde van haar Here en Heiland ingegaan onze lieve

Tante Nadjia van Weenen

in leven kosteres van de Nederlands Gereformeerde Kerk te Leerdam.

Wij houden een fijne herinnering aan haar en gedenken in het bijzonder haar tere liefde en trouwe zorg.

Moge de HERE Oom Gijs vertroosten met zijn rijke beloften!

Ds. en Mevrouw O. Mooiweer
Jolanda en Tjalling
Thea en Jaap
Yvonne en Arie
Irene
Jurriena
Otto

Ds. en Mevrouw G. van Keulen
Gert
Folko
Wieke
Kees
Greet
Sieto
Hans
Anja
Hilde

Mevrouw E. C. Vis-van Oord
Tjamme

Enschede / Kampen / Wezep, november 1983

De Kerkeraad van de Ned. Gereformeerde Kerk te Leerdam deelt mede dat de HERE in Zijn ondoorgroondelijke wijsheid uit het midden der gemeente op 59-jarige leeftijd heeft weggenomen

zr N. van Weenen

Met grote toewijding heeft zij vele jaren haar functie van kosteres vervuld.

„Zalig de doden, die in de Here sterven, van nu aan”.

Namens de Kerkeraad,
Ds P. Veldstra, praeses
C. de Putter, scriba

Leerdam, 1 november 1983

- Advertenties moeten uiterlijk dinsdagmorgen 10.00 uur ter drukkerij zijn.
- Advertenties met een foto of tekening 1 week voor verschijning van dit blad!

beweging '83

REFORMATORISCH WIJSGERIG INFORMATIEF

**BEWEGING
geeft
HOUVAST!**

Het oktober-nummer van

beweging

heeft als inhoud:

prof. dr. J. Klapwijk	: De moderne mens in de crisis
prof. dr. A. Troost	: Wat is waarheid
prof. dr. ir. H van Riessen	: Rondom een reis
R. van Woudenberg	: Denken en doen
drs. P. Blokhuis	: Over inleiden gesproken

Antwoordstrook - Opsturen in open ongefrankeerde enveloppe aan Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte, Antwoorder. 33, 3600 VB Maarssen.

- Ja,
☐ ik neem een kennismakingsabonnement op Beweging 1983 (f 10,— per jaar)
☐ Noteer mij als abonnee op Beweging 1983 (f 20,— per jaar)

Naam:

Adres:

Postcode: plaats:

Opb. 5